

הצלפים בחטיבה היהודית הלוחמת במלחמת העולם השנייה

תא"ל (מיל') יצחק בראון *

סדירה של כוח צבאי יהודי נגד צבא מערב-אירופי סדיר, בעל מוניטין ומסורת. *** מתוך אותה מחשבה לעשות צדק היסטורי עם הבריגדה, חשבתי, כי ביובל ה-40 לכניסת הבריגדה לחזית איטליה, נקדיש סקירה קצרה לצלפי הבריגדה, לחוליה הלוחמת העצמאית הקטנה ביותר והקדומנית ביותר של הבריגדה.

אם קיימים חילוקי דעות ביחס לחשיבותה וערכה של הבריגדה בתחום המבצעי, הרי יש תמימות דעים לגבי המיומנות המקצועית הגבוהה של הדרגים המסייעים והמשרתים למיניהם שהרכיבו את הח"ל. בהגדרה זו ניכללות גם יחידות התותחנים, ההנדסה, הנשק המסייע הגדודי והיחידות הלוגיסטיות למיניהן.

למרות שהצלפים השתייכו מבחינת שיבוצם התקני ומקומם בשדה הקרב לדרג המסתער, הם זכו משום מה להכרה ולתשומת-לב רבה משזכו לה הדרגים המסתערים האחרים של הבריגדה בקרב חברים-לנשק בארץ, שלא התגייסו לבריגדה. דווקא מפקדי הפלמ"ח אימצו ראשונים את רעיון הצלפות ממשוחררי הבריגדה, והביעו נכונות להכשרה ולאינטגרציה של הצלפים במסגרת הפלמ"ח. בקורסים הראשונים למדריכי צלפים ערב כינון צה"ל יוצג הפלמ"ח אף מעבר לכוחו המספרי היחסי במערך הכוחות הכללי, בבואנו לתאר את עלילות הקרב של הבריגדה וחיליה,

* במלחמת העולם השנייה היה מפקד כיתת הצלפים בחטיבה היהודית הלוחמת, ואח"כ הקים את קורס מפקדי הצלפים והיה מפקדו. המחבר מקדיש את המאמר לזכרו של רא"ל (מיל') חיים לסקוב ז"ל.

** ראה סקירה של המחבר במערכות פ"ט, מרס 1955.

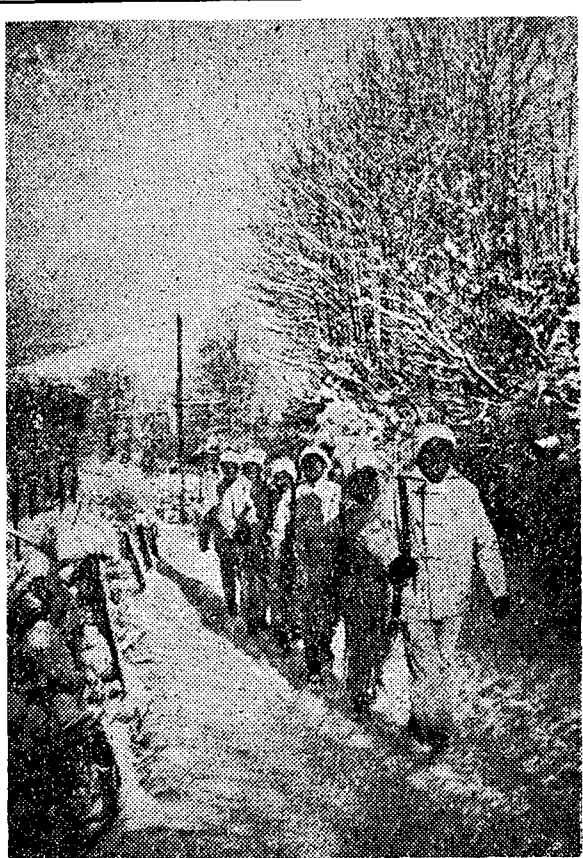
*** עתה, עם פרסום כרך ד' של הספר "תולדות ההתנדבות" מאת ד"ר יואב גלבר, יש לקוות שהבריגדה תזכה ל"טיהור" היסטורי, הן בתודעת הציבור והן במעמדה כעוצבה לוחמת, שרשמה פרק חשוב בהיסטוריה הצבאית של ישראל. יש להניח, כי סוף-סוף הבריגדה תוכר לא רק כמסגרת צבאית פורמאלית, שהניפה את דגל הלאום והפגינה נוכחות לאומית באחת התקופות הקשות בתולדות עמנו, אלא שהייתה גם אחת מאבני היסוד של צה"ל המודרני.

ויכוח היסטורי קשה ניטש מזה ארבעים שנה בין אלה ששירתו בבריגדה – החטיבה היהודית הלוחמת (חי"ל) – במלחמת העולם השנייה ובין אלה שנשארו בארץ ומילאו חובתם הלאומית בדרך אחרת. למרות שההתנדבות לבריגדה הייתה על פי צו המוסדות הלאומיים של היישוב ולמרות שהחטיבה רשמה פרק צבאי-מבצעי חשוב בתולדות הקמתו של כוח צבאי עברי לוחם, לא זכתה הבריגדה היהודית להכרה ולמעמד הראויים לה בהיסטוריה בת-זמננו, ובמיוחד בהיסטוריה הצבאית המודרנית שלנו, ובמורשת הקרב של צה"ל.

בין בעלי הפלוגתה יש הסכמה רק בנושא אחד – הקמת מסגרת לוחמת יהודית עצמאית, שייצגה את היישוב היהודי בא"י, הייתה הישג מדיני בעל חשיבות היסטורית ליישוב ולעם היהודי כולו. **

המסתייגים מחשיבותה המבצעית של הבריגדה טוענים, כי זו לחמה רק חודשיים ימים, ולחימתה הסתכמה בהחזקת קו הגנה משני בגזרה משנית. זאת ועוד, אומרים בעלי הביקורת והמסתייגים: אמנם, הבריגדה לחמה נגד הצבא הגרמני, אך זה היה צבא גרמני על סף התמוטטות ותבוסה.

למרות שמבחינה היסטורית הבריגדה אכן השתתפה בקרבות איטליה בשני החודשים האחרונים למלחמה, הרי אין בעובדה זו כדי לשלול מן הבריגדה את אחד ההישגים החשובים, המייחדים את הבריגדה: לחימה

בהרי איטליה בחורף: כיתת צלפים חוזרת מאימוניה. בראש הכיתה - מחבר המאמר

שבסביבה. בסוף פברואר 1945 ערך הגדוד השני תרגיל הגנה גדודי מסכם על גב אחד ההרים באזור פיוג'י, תחת עינם הפקוחה של צלפי הגדוד, שתפסו עמדות במרחק-מה מן המתחם הגדודי. לפלוגות ניתנו מספר שעות להתחפר ולהסתוות, ובתום הזמן שהוקצב לתפיסת העמדות, ניתנה רשות לצלפים לצלוח לעבר כל עמדה שהייתה חשופה, או שהתגלתה בה תנועה.

אחד הצלפים של הגדוד, ששכב בעמדתו במשך שעות רבות בקור העז ללא תנועה, קפאו אבריו ולא היה מסוגל לקום בעת שנסתיים התרגיל. רק אחרי חיפושים ממושכים הצליחו חבריו לגלותו ולהעמידו על רגליו. זה היה הנפגע הראשון מבין צלפי הח"ל. הוא החלים מהר, והצטרף כעבור כמה ימים לגדודו שיצא לחזית.

הצלפים בחזית

צלפי הח"ל מילאו קשת רחבה ומגוונת של משימות. מהן משימות קלאסיות, שתאמו את הדוקטרינה הבריטית באותם ימים ומהן משימות, שהיו פרי יזמה ותכנון מקורי ומקומי, שתאם את הצרכים האופרטיביים של גזרת הפעולה של הח"ל*.

* לא נפרט את "שגנונו" הפרטי של המג"ד הבריטי של הגדוד השני, שבתקופת שהותו של הגדוד בחזית לא זז ללא ליווי צמוד של צלף. באחד מסיווריו בקוויים גילה מרחוק דמות עסופה בכסות לבנה, ותבע במפגיע מנהג הג'יפ ומהצלף שלו לגשת לאותה עמדה ולבדוק את העניין. לא הואילו הסבריו של הצלף "האישי" שלו, שהיה בעצמו איש דתי ושומר מצוות, כי המדובר בחייל לובש טלית ומתפלל. המג"ד תבע, כי החייל יסייר את "הסדין" המזרחי, אך, לבד ממקרה זה מילאו הצלפים משימות ייחודיות ואופייניות לכישוריהם בעזרת החימוש וכלי התצפית שעמדו לרשותם.

ניווכח, שהייתה בלתי מנוסה לחלוטין בימי ההתמודדות הראשונים עם הצבא הגרמני - ושילמה על כך ביוקר באבדות ובנפגעים.

מפליא ומצער כאחד שבספרו "תולדות ההתנדבות" של יואב גלבר*, נושא הצלפות קיבל אזכור קצר אחד בלבד: "בשעות היום נמשכו חילופי אש מרגמות וארטילריה, ולער תים פעלו גם צלפים, שהוצאו עם שחר לעמדות קדמיות יותר".

פסקה קצרה זו, הלקוחה מיומן המבצעים של קורפוס 10, שבמסגרתו לחמה הבריגדה, יוצרת רושם מוטעה ואינה משקפת את המעורבות המלאה של הצלפים במערכה. לאמיתו המצב היה שונה, אף אם הצלפים לא זוקפים לזכותם אין סוף "הריגות בטוחות" של חיילי אויב. כאמור, יחסי הכוחות האיכותיים בין הבריגדה לצבא הגרמני, יצרו קושי אובייקטיבי בפני צלפי הבריגדה להשיג את מטרתם, תוך חיפוש אחרי טרפם. בקווי ההגנה באיטליה הגיע הצבא הנאצי לשכלול מרבי בכל הנוגע לביצור עמדותיו ולהסוואתן. היה קשה, או כמעט בלתי אפשרי, לאתר בימי לחימה סטאטיים תנועה במשך היום ולהגיב עליה באש יעילה. למרות זאת ביצעו צלפי הבריגדה קשת רחבה של תפקידים ייחודיים בין בתצפית ומודיעין בעמדות קדומות ב"שטח ההפקר" לפני מערך ההגנה העיקרי ובין במגוון של משימות תוקפניות, החל מדרג של כתה ועד לדרג הפלוגה והגדוד.

מיון הצלפים והכשרתם

תקן כוח-אדם של הצלפים, חימושם וציודם היה לפי התקן הבריטי של ימות מלחמת העולם השנייה, כשם שהח"ל כולה הייתה בנויה ומאורגנת במתכונת של חטיבת רגלים בריטית עצמאית. לכל גדוד ח"ל הייתה כתת צלפים אחת בת שמונה איש בפיקודו של סמל ומ"כ. לכתת הצלפים שובצו, בדרך כלל, החיילים המובחרים והמצטיינים של פלוגות הרגלים, שבין מיומנותיהם וכישוריהם, הייתה רמה מעולה בקליעה. אך זו לא הייתה המיומנות היחידה שנדרשה. נדרשו גם רמה גבוהה של שדאות, הכרת כלי נשק, כושר גופני וכי"ב.

הכתה הייתה כפופה למפקדת הגדוד. הכשרתה והפעלתה היו בידי הקמ"נים וקציני המבצעים הגדודיים, שמילאו בעת ובעונה אחת גם תפקידי מ"פים בפלוגות המסייעות.

הכשרת הצלפים כללה שני פרקים עיקריים. פרק אחד בנושאי מודיעין שדה, יחד עם כתת המודיעין הגדודית ופרק שני באימוני קליעה, תצפית ושדאות מתקדמת.

יחד עם כל החטיבה, צוידו הצלפים במדבר המערבי בציוד מיוחד, שכלל גם רובה צלפים טלסקופי וכן טלסקופ תצפית ומשקפת. כן ניתנה לצלפים תחמושת מיוחדת ואחידה, שבה איפסו את הרובים והתאמנו עד ליציאה לחזית.

הח"ל התאמנה באיטליה כארבעה חודשים, מנובמבר 1944 עד תחילת מרס 1945. לאחר שקיבלו את פרק מודיעין השדה, התפזרו כתות הצלפים למחנות אימונים, בדרך כלל, בנפרד מן הגדודים, והתאמנו במשך כשלושה חודשים רצף פים בקליעה ובשדאות. לרשותם עמדו כמויות בלתי מוגבלות של תחמושת, ואמנם, הגיעו להישגים מרביים בתנאי השדה והאקלים, המיוחדים והמשתנים של איטליה.

צלפי הגדוד השני שהו מספר שבועות בעיירה אלטיפיאני, כמה עשרות קילומטרים ממטה הגדוד, והתאמנו בקליעה, בשדאות ובחישול כושרם הגופני ע"י מסעות מפרכים בהרים באותו חורף. באחד ממסעות אלו גילתה הכתה באחת העיירות הנידחות קבוצת ילדים יהודים, שניצלו באחד המנזרים

* כרך ב', המאבק לצבא עברי - פרק שביעי, "ארגונה, הכשרתה ולחימתה של הח"ל" - עמוד 561.

נזכיר כי הח"ל נכנסה לחזית איטליה במצבת כוח-אדם נחותה וקטנה מן הכוחות שהיא החליפה. הדבר בלט במיוחד בעת שהחטיבה החליפה ב-26 במרס 1945 בחזית הסניו את הבריגדה 43 של הגורקה. בריגדת הגורקה הייתה מורכבת מגדודים בני ארבע פלוגות ובמצבת כוח-אדם מלאה. הח"ל הגיעה לחזית במבנה תקני של שלוש פלוגות רובאיות מדר לדלות. בכתות הח"ר היו, בממוצע, ששה אנשים בלבד ובהרבה ממחלקות הח"ר היו 18-20 איש. בפני מפקדת הח"ל ניצבה בעייה קשה, כיצד לתפוס ולהחזיק גזרת הגנה בכמה-צית מכוח-אדם של חטיבת הגורקה. האזור עצמו היה הררי ומבוותר, ובו החזיקו הגורקה קו הגנה קדומני, שנשען על מכשול המים שעל נהר הסניו ועיקר הכוח החזיק את קו הרכס כ-800-1,000 מטרים מן הנהר. השטח, שבין הנהר לרכס היה בדרך כלל ממוקש. קווי ההגנה לאורך הנהר וגם על הרכס לא היו רצופים, אלא התבססו על תפיסת מספר מוצבים מחלקתיים סביב בתי אפרים שעל מדרונות ההרים, שמהם ניתן היה לשלוט באש ובתצפית על דרכי הגישה לרכסים.* לעת לילה יצאו סיורים אלימים, שהתמקמו לאורך הנהר בנקודות תורפה, שבהן היה האויב צולח את הסניו. בכל עמדה היה זוג צלפים, שאייש אותה מחשכה עד חשכה. הגישה לעמדות הייתה כרוכה בלא מעט סיכונים בשל המיקושו הפרוע בשטח ובשל סיורים שלנו ושל האויב, שנלחמו לילה לילה על מעברי הסניו, ועל השליטה בשטח ההפקר. במשך היום שהו הצלפים בעמדותיהם המבודדות, ללא קשר וללא כל אפשרות לעזוב את עמדותיהם. לא פעם הופגזו העמדות באש עזה, ורק בדרך נס לא נפגעו הצלפים.

זוגות צלפים צורפו במשך היום גם למחלקות בעמדות קדמיות כדי לשפר את התצפית והשליטה של המחלקות וכדי לאפשר למחלקות פוש במשך היום, מאחר ובלילות היו המחלקות עסוקות במארבים ובסיורים. נוכחות הצלפים בקווים הקדמיים השרתה ביטחון ושלווה למשך היום בגיי-סות שבקווים. במקרה אחד, דיווחה אחת המחלקות של הגדוד השני כי הבחינו בשעות בוקר מוקדמות בעשן דק, שקולח ועולה בצד הגרמני. זוג צלפים נשלח לצפות ולאתר במדויק את המקום. ואמנם כעבור כמה ימי תצפית, השכם בבוקר, אותר המקום במדויק ונקודת הציון המדויקת נמסרה למפקדת הגדוד. מפקדת הח"ל הזמינה הפצצה אווירית על המקום, שהעריכו אותו כמוצב כתתי, או מחלקתי, שאינו מקפיד על כיבוי האש בתנוריו לאחר בישול, או לאחר הסקת העמדה בלילה. הופעלו מספר מטוסי קרב-הפצצה באזור ש"טיפל" במוצב. עמדות התצפית של הצלפים הבחינו, כי העמדה ספגה מספר פגיעות ישירות, אך להפתעת כולם ללא כל תוצאות ממשיות. לעומת זאת, ממקום מרוחק כמה עשרות מטרים מן העמדה המופצצת, מקום שלא היה מוכר ומסומן כעמדה, הופיעו ונופנו דגלים לבנים עם צלב אדום כשאחריהם מופיעים בזה אחר זה מספר נושאי אלונקות. כמי שחוה חוויה זו, זכורים לי היטב רגעי ההיסוסים – האם ללחוץ על ההדק ולהשלים את מה שהמטוסים לא הספיקו לעשות אם לאו. בן זוגי ואני התאפקנו, ולא ירינו למרות הדחפים לעשות כן. כעבור זמן מה, כאשר צלחה הח"ל את הסניו, הלכנו לבדוק את האזור שהופצץ, ומצאנו, להפתעתנו, כי העמדה שממנה יצא העשן לא הייתה אלא עמדת-דמה, ואילו המוצב המחלקתי האמיתי היה מרוחק כמה עשרות מטרים פשוטו הולך את העשן מן העמדה האמיתית אל עמדת הדמה.

בעת שנכנסה לקווים לראשונה בתחילת מרס 1945, תפסה הבריגדה שטח מישורי, פתוח ומבוותר במספר רב של תעלות

ואפיקי מים. היו מספר תעלות ואפיקים ראשיים, שאליהם התנקזו אינספור תעלות השקיה ואפיקי נחלים. לצדי האפיקים והתעלות הראשיות היו סוללות בגבהים שונים שהקשו מאוד על התצפית והגבילו ביותר את שדה הראייה של העמדות הקדמיות. לכן, היה שימוש רב למדי בצלפים, שהתמקמו 200-300 מטרים לפני המוצבים הקדמיים לאורך הסוללות, כדי להבטיח שליטה על השטח ולמנוע תנועה והפתעה במשך היום. בלילה היו הצלפים מוחלפים על סיורים ומארבים, שהתמקמו בדרך כלל בנקודות מועדות לצליחה.

נוכחות הצלפים הייתה מורגשת ומשמעותית גם בפעולות התקפיות שונות של סיורים אלימים, כתתיים ומחלקתיים ועד לתנועה, התקדמות וניצול הצלחה ברמת פלוגה וגדוד. אחת הדוגמאות הבולטות של שיתוף פעיל של זוגות צלפים במסגרת תנועה מאובטחת פלוגתית, אירעה ביום 19 במרס 1945. ביום זה קבלה פלוגה ב' של הגדוד השני פקודה להתקדם לאור יום מן העמדות שהיא החזיקה כקילומטר אחד לעבר הכפר לה'ג'ורג'טה, שעל פי דיווחי המודיעין נטשו אותו הגרמנים. למרות זאת, חשש מ'פ ב', שהוא עלול להתקל בצלפים גרמנים, שינסו להשהות התקדמותו, וצירף זוג צלפים לאחת הכתות המובילות. המ'פ היה סבור, כי הצלפים, שינועו בחוד של הפלוגה, יהיו הכשירים ביותר לספל בצלפי האויב. ואמנם, בקרב, שהתפתח עם הגרמנים מכיוון ובעצמה בלתי חזוים מילאו הצלפים תפקיד רב-חשיבות, אם לא מכריע, באיכון עמדות הירי, בחיסול חוליית מקלע שפנדאו וצלפים גרמנים. פלוגה ב' לא הגיעה ליעדה, ורותקה באש בלתי חזויה לאחת הסוללות שבדרך התקדמותה ונסוגה לעמדותיה הקודמות עם לילה.

בתשעה באפריל בלילה צלחה פלוגה ד' של הגדוד השני את הסניו, כהכנה למתקפה הכללית של בעלות הברית באיטליה. קודם הצליחה הוטל על הצלפים לצפות במשך היום מעמדתם הקדומנית שעל הסניו, ולוודא כי בשטח שנועד להתפס על פלוגה ד' לא חלו שינויים וכי האויב לא הקים שם מוצבים. הצלפים אבטחו את ראש הגשר של הפלוגה במשך יממה שלמה, יחד עם קציני תצפית של גופים מסייעים. לאחר שהחלו להתקדמות והפריצה מתוך ראש הגשר, צורפו צלפים לכוחות המתקדמים, וסייעו בגילוי ובהשמדת צלפי אויב, שהושארו לאורך קו הנסיגה של הגרמנים.

לח"ל לא הייתה זכות להשתתף בכיבוש העיר בולוניה, שהייתה היעד האסטרטגי הראשון בגזרתה והתקדמותה הופסקה. יחידותיה הגישו את מלוא הסיוע המודיעיני והמבצעי לכוחות הפולניים, שעברו את הח"ל ונכנסו כמנצחים לבולוניה.

סיכום

ברצוני להדגיש, כי הח"ל וניסיונה הקרבי לא היו תופעה עקרה, בעלת משמעות מוגבלת למרחב ולזמן.

באשר לצלפים, למקומם ולתפקולם הטקטי בשדה הקרב של ימינו, אין לי כל ספק, כי לקחי שנות ה-40 תקפים גם היום. אני מודע להתפתחות המהפכנית, שחלה בשדה הקרב המודרני בכל הקשור להכנסת מערכות-נשק חדישות ומתקדמות, בכל הנוגע לניוד הכוחות ולקצב הלחימה. אינני מתעלם גם מן השכלול שחל בצידו ובחימושו האישי של הצלף בן זמננו, המאפשרים לו לראות, לצפות ולצלף ביום ובלילה ובכל תנאי מזג אוויר. הרובה שלו משוכלל יותר (אך גם כבד יותר משמעותית) ובידיו כלי תצפית משוכללים, שלא היו קיימים במלחמת העולם השנייה. כל אלה, אינם אלא משפרים ומאריכים את כושר פעולתו לעשרים וארבע שעות ביממה, ומוסיפים למפקדים ותוקפניים בעלי יזמה ומעוף נשק קטלני ויעיל.

* מפקדת הח"ל פתרה את בעיית המחסור כוח-אדם בדילול כמעט מלא של הקו הקדומני מכוחות ויצירת מסך דק ודליל של זוגות צלפים בעמדות מפתח לאורך הסניו.